

1 Společný evropský referenční rámec v politickém a vzdělávacím kontextu

1.1 Co je Společný evropský referenční rámec?

Společný evropský referenční rámec poskytuje obecný základ pro vypracovávání jazykových sylabů, směrnic pro vývoj kurikulů, zkoušek, učebnic atd. v celé Evropě. V úplnosti popisuje, co se musí studenti naučit, aby užívali jazyka ke komunikaci, a jaké znalosti a dovednosti musí rozvíjet, aby byli schopni účinně jednat. Popis se rovněž týká kulturního kontextu, do něhož je jazyk zasazen. Rámec také definuje úrovně ovládání jazyka, které umožňují měřit pokrok studentů v každém stádiu učení se jazyku a v průběhu celého života studenta.

Společný evropský referenční rámec má překonat bariéry v komunikaci mezi odborníky pracujícími v oboru moderních jazyků, které vyplývají z existence různých vzdělávacích systémů v Evropě. Poskytuje prostředky administrativním pracovníkům ve školství a vzdělávání, tvůrcům kurzů, učitelům, metodikům, zkušebním orgánům atd. k tomu, aby se zamysleli nad svou současnou praxí, pokud jde o koordinaci jejich činnosti a zajištění potřeb studentů, za které jsou odpovědní.

Poskytnutím společného základu pro srozumitelný popis cílů, obsahu a metod Rámec přispěje ke srozumitelnosti kursů, sylabů a systému kvalifikačních osvědčení, a tak podpoří mezinárodní spolupráci v oblasti moderních jazyků. Poskytnutí objektivních kritérií pro popis jazykové způsobilosti usnadní vzájemné uznávání kvalifikačních osvědčení získaných v různých studijních kontextech, a tak napomůže mobilitě v Evropě.

Taxonomická povaha Rámce nevyhnutelně vede ke snaze zvládnout značnou složitost lidského jazyka tak, že jazykovou kompetenci rozčleňuje na samostatné komponenty. To nastoluje poměrně značné psychologické a pedagogické problémy. Komunikace vyžaduje celou lidskou bytost. V průběhu vývoje každé lidské osobnosti na sebe kompetence, které jsou níže pojaty v rámci určité klasifikace samostatně, navzájem mnoha složitými způsoby působí. Každý člověk si jako společenský činitel vytváří vztahy se stále větším množstvím vzájemně se překrývajících sociálních skupin, které společně definují jeho identitu. Hlavním cílem jazykového vzdělávání v intencích interkulturálního přístupu je podpora příznivého rozvoje celé studentovy osobnosti a jeho smyslu pro identitu prostřednictvím obohacujících zkušeností s různými jazyky a odlišnými kulturami. Bude na učitelích a studentech samotných, aby se postarali o novou integraci oněch mnoha částí do zdravě se vyvíjejícího celku.

Rámec zahrnuje popis „dílčích“ kvalifikačních osvědčení vhodných pouze v případech, kdy se vyžadují omezenější znalosti jazyka (např. spíše porozumění než mluvení), nebo kdy je doba pro osvojení třetího či čtvrtého cizího jazyka vymezená a užitečnějších výsledků je možno dosáhnout zaměřením spíše na dovednosti rozpoznávat než vybavovat si z paměti. Formální uznání takových schopností pomůže rozvíjet vícejazyčnost tak, že se bere v úvahu učení širšímu okruhu evropských jazyků.

1.2 Cíle a úkoly jazykové politiky Rady Evropy

Společný evropský referenční rámec přispívá k celkovému záměru Rady Evropy, jenž je definován v Doporučeních č. (82)18 a č. (98)6 Výboru ministrů členských států Rady Evropy takto: „Dosáhnout větší jednoty mezi členy“ a rozvíjet tento cíl „přijetím společného postupu na kulturním poli“.

V oblasti moderních jazyků je práce Rady pro kulturní spolupráci při Radě Evropy od jejího založení organizována jako řada střednědobých projektů. Svoji soudržnost a kontinuitu odvozuje z dodržování třech základních principů vyložených v předmluvě k Doporučení č. (82)18 Výboru ministrů členských států Rady Evropy:

- Bohaté dědictví různých jazyků a kultur v Evropě je cenným společným bohatstvím, které je nutno chránit a rozvíjet, a je třeba vyvinout značné pedagogické úsilí, aby tato různorodost, která je překážkou v komunikaci, byla proměněna ve zdroj vzájemného obohacení a porozumění.
- Pouze prostřednictvím lepších znalostí evropských moderních jazyků bude možno zlepšit komunikaci a interakci mezi Evropany s různými mateřskými jazyky, a tak podpořit mobilitu v Evropě, vzájemné porozumění a spolupráci, a překonat předsudky a diskriminaci.
- Členské státy, které převezmou či vyvinou celonárodní plán v oblasti učení a vyučování jazyků, mohou dosáhnout vyššího stupně sblížení na evropské úrovni prostřednictvím odpovídajících mechanismů další spolupráce a koordinace plánů.

Při prosazování těchto zásad se Výbor ministrů obrátil na členy vlád s tím, aby:

- (F14) propagovali národní a mezinárodní spolupráci vládních a nevládních institucí, které se zabývají rozvojem metod vyučování a evaluace v oblasti učení se moderním jazykům a tvorbou a užíváním materiálů, včetně spolupráce s institucemi, které se zabývají tvorbou a užitím multimediálních materiálů;
- (F17) učinili nutné kroky k tomu, aby dokončili zavedení účinného evropského systému výměny informací pokrývajícího všechny stránky jazykového učení, vyučování a výzkumu a plně využívajícího informační technologie.

Rada pro kulturní spolupráci, její Výbor pro vzdělání a Sekce moderních jazyků se tak svou činností snaží povzbuzovat, podporovat a koordinovat snahu členů vládních a nevládních institucí o zlepšení v oblasti učení se jazykům v souladu se zmíněnými hlavními zásadami a obzvláště v souladu s opatřeními, která se uplatňují při zavádění obecných zásad vytyčených v Příloze k Doporučení č. (82)18:

A. Obecná opatření

1. Zajistit v co největší možné míře, aby všechny vrstvy populace měly účinné prostředky k získání znalosti jazyků ostatních členských států (či ostatních jazykových společenství ve své zemi) a k získání dovedností potřebných pro takové užívání jazyka, které mluvčím umožňuje uspokojit komunikativní potřeby. Umožní jim především:
 - 1.1 vypořádat se s potřebami každodenního života v cizí zemi a pomoci cizincům pobývajícím v jejich vlastní zemi, aby zvládli totéž;
 - 1.2 vyměňovat si informace a názory s mládeží i dospělými lidmi, kteří mluví jiným jazykem, a sdělovat jim své myšlenky a pocity;
 - 1.3 více a lépe porozumět způsobu života a myšlení jiných lidí a jejich kulturnímu dědictví.
2. Propagovat, povzbuzovat a podporovat snahy učitelů a studentů na všech úrovních, aby v rámci své situace uplatňovali principy tvorby systémů učení jazyků (jak jsou postupně vyvíjeny v rámci programu Rady Evropy „Moderní jazyky“) následujícími způsoby:
 - 2.1 zakládat vyučování a učení se jazykům na potřebách, motivaci, vlastnostech a možnostech žáků;
 - 2.2 stanovit co možná nejkonkrétněji smysluplné a realistické cíle;
 - 2.3 vyvíjet odpovídající metody a materiály;
 - 2.4 vyvíjet vhodné formy a nástroje pro evaluaci učebních programů.
3. Propagovat výzkum a rozvoj takových programů, které na všech úrovních vzdělávání vedou k zavádění metod a materiálů uzpůsobených tak, že umožňují různým skupinám a typům studentů, aby získali komunikativní ovládání jazyka odpovídající jejich konkrétním potřebám.

Předmluva k Doporučení č. (98)6 znovu potvrzuje, jaké jsou politické cíle působení Rady pro kulturní spolupráci na poli moderních jazyků:

- Vybavit všechny Evropany tak, aby zvládli nároky rostoucí mezinárodní mobility a užší spolupráce nejen ve vzdělávání, kultuře a vědě, ale také v obchodě a průmyslu.
- Prostřednictvím účinnější mezinárodní komunikace podporovat vzájemné porozumění a toleranci, úctu k různým identitám a kulturní různorodosti.
- Udržovat a dále rozvíjet bohatství a různorodost kulturního života Evropy prostřednictvím větších vzájemných znalostí národních jazyků a jazyků určitých regionů včetně těch, jejichž vyučování není příliš rozšířeno.
- Uspokojit potřeby mnohojazyčné a multikulturní Evropy tak, že bude rozvíjet schopnost Evropanů komunikovat mezi sebou navzdory jazykovým a kulturním bariérám. To vyžaduje, aby odpovědné orgány povzbuzovaly toto nepřetržité a celoživotní úsilí, podchycovaly je na formálním základě a finančně zajišťovaly na všech úrovních vzdělávání.

- Odvrátit nebezpečí, které může plynout z přehlížení těch, jimž se nedostává dovedností nutných ke komunikaci v interaktivní Evropě.

Tomuto cíli přisoudila obzvláštní naléhavost První vrcholná schůzka hlav států Rady Evropy, která označila xenofobii a ultranacionalistický odpor za hlavní překážky evropské mobility a integrace a za hlavní hrozbu evropské stability a zdravě fungující demokracii. Druhá vrcholná schůzka stanovila jako přední cíl vzdělávání a přípravu pro demokratické občanství, a tak posílila důležitost dalšího cíle sledovaného v nedávných projektech, totiž:

Propagovat takové metody vyučování moderních jazyků, které posilují schopnost nezávislého myšlení, úsudku a jednání v kombinaci se společenskými dovednostmi a společenskou odpovědností.

Ve světle těchto úkolů Výbor ministrů kladl důraz na „politickou důležitost, která v současnosti i budoucnosti náleží rozvoji specifických polí působnosti, například rozvoji strategií vedoucích k diverzifikaci a zintenzivnění učení se jazykům za účelem posílení multilingvismu v celoevropském kontextu“ a také upozornil na přínos dalšího rozvíjení kontaktů a výměn na úrovni vzdělávání a využívání celého potenciálu nových komunikačních a informačních technologií.

1.3 Co je „vícejazyčnost“?

V nedávné době nabyla na důležitosti v přístupu Rady Evropy k učení se jazyku koncepce vícejazyčnosti. Vícejazyčnost („plurilingvismus“) se liší od multilingvismu, který znamená znalost většího počtu jazyků nebo koexistenci různých jazyků v dané společnosti. Multilingvismu lze jednoduše dosáhnout rozšířením nabídky jazyků v určité škole nebo vzdělávacím systému, nebo povzbuzováním studentů, aby se naučili více než jeden cizí jazyk, či snížením dominantní pozice angličtiny v mezinárodní komunikaci. Koncepce vícejazyčnosti překračuje tento rámec. Zdůrazňuje fakt, že se zkušenosti jedince s jazykem v jeho kulturním kontextu rozrůstají od jazyka používaného doma přes jazyk používaný v širším společenském rámci až k jazykům jiných národů (ať se je učí ve škole, nebo na univerzitě nebo si je osvojí v bezprostředním kontaktu s jazykem). Onen jedinec nepojímá tyto jazyky a kultury jako přísně „rozškátulkované“, ale naopak si buduje komunikativní kompetenci, ke které přispívají všechny znalosti a zkušenosti s jazykem a ve které jsou všechny jazyky usouvztažněny a navzájem se ovlivňují. V různých situacích člověk může pružně využívat různé části této kompetence, aby dosáhl uspokojivé komunikace s daným partnerem. Například partneři mohou přecházet z jednoho jazyka nebo dialektu do druhého a využívat tak schopnost každého z nich vyjádřit se v jednom jazyce a rozumět druhému jazyku. Člověk může využít své znalosti více jazyků k porozumění psanému nebo dokonce mluvenému textu v tom jazyce, který dříve neznal, protože rozpozná slova objevující se v novém podání, ale pocházející ze společné slovní zásoby internacionalismů. Ti, kdo mají třeba jen omezené znalosti, jich mohou využít ke zprostředkování domluvy mezi lidmi, kteří nesdílejí žádný jazyk, kterým by se domluvili. Takoví jedinci mohou dosáhnout určitého stupně komunikace i bez pomoci zprostředkovatele tak, že zapojí veškerý svůj jazykový repertoár a budou experimentovat s alternativními způsoby vyjádření v jiných jazycích nebo dialektech, využijí doprovodné rysy jazykového projevu (mimiku, gestikulaci, výraz tváře atd.) a radikálně zjednoduší svůj jazykový projev.

Z tohoto pohledu se cíl jazykového vzdělávání naprosto mění. Už není pojímán jednoduše jako zvládnutí jednoho nebo dvou, či dokonce tří jazyků, chápaných izolovaně a majících za jediný možný vzor rodilého mluvčího. Místo toho je cílem rozvíjet takový jazykový repertoár, v němž hrají svou roli všechny jazykové schopnosti. Z toho samozřejmě plyne, že by nabídka jazyků vzdělávacích institucí měla být různorodá a studenti by měli dostat příležitost k rozvoji vícejazyčné kompetence. Navíc jakmile se uzná, že učení se jazyku je celoživotní úkol, rozhodující důležitost bude připisována rozvoji motivace, dovedností a odhodlanosti mladého člověka v situacích, kdy bude čelit novým jazykovým zkušenostem mimo školu. Odpovědnost vzdělávacích institucí, hodnotících zkušebních orgánů a učitelů se nemůže jednoduše omezovat na dosažení dané úrovně jazykové způsobilosti v určitém jazyce a v určitém časovém okamžiku, přestože i toto je nepochybně důležité.

Plný dosah posunu v celkovém pojetí je teprve nutno rozpracovat a proměnit v činy. Nedávné změny v jazykovém programu Rady Evropy mají vytvořit prostředky, kterých mohou využít k šíření vícejazyčnosti všichni, kdo se profesně angažují ve výuce jazyků. Zvláště Evropské jazykové portfolio poskytuje formát, který umožňuje zaznamenávání a formální uznání nejrůznějších zkušeností s učením se jazykům a poznáváním kulturních odlišností (interkulturalitou). K tomuto účelu Společný evropský referenční rámec poskytuje nejen stupnice úrovní celkového ovládnutí daného jazyka, ale také specifikace užívání jazyka a aspektů jazykových kompetencí, což učitelům v praxi usnadní konkretizaci nejrůznějších cílů a popis zvládnutí učiva podle toho, jak se liší potřeby, vlastnosti a možnosti studentů.

1.4 Proč potřebujeme Společný evropský referenční rámec?

Vyjádrěno slovy Mezivládního sympózia na téma „Srozumitelnost a logické uspořádání v učení se jazykům v Evropě: cíle, evaluace, certifikace“ („Transparency and Coherence in Language Learning in Europe: Objectives, Evaluation, Certification“), které se konalo v listopadu 1991 v Rüschlikonu ve Švýcarsku z podnětu švýcarské federální vlády:

1. Další posílení jazykového učení a vyučování v členských zemích je nutné v zájmu větší mobility a účinnější mezinárodní komunikace spolu s úctou k identitě a kulturní různorodosti, lepším přístupem k informacím, intenzivnější osobní interakcí, lepšími pracovními vztahy a hlubším vzájemným porozuměním.
2. Aby bylo těchto cílů dosaženo, je nutno chápat učení se jazykům jako celoživotní úkol, který má být prosazován a podporován prostřednictvím různých vzdělávacích systémů od předškolního vzdělávání až po vzdělávání dospělých.
3. Je žádoucí vyvinout Společný evropský referenční rámec pro učení se jazykům na všech úrovních proto,
 - aby se podpořila a usnadnila spolupráce mezi vzdělávacími institucemi v různých zemích;
 - aby se vytvořil solidní základ pro vzájemné uznávání kvalifikačních osvědčení;
 - aby se pomohlo studentům, učitelům, tvůrcům učebnic, zkušebním orgánům a školským administrativním pracovníkům v tom, jak budou směřovat a koordinovat své snahy.

Samotnou vícejazyčnost je nutné chápat v kontextu plurality kultur. Jazyk není pouze důležitým aspektem kultury, je také prostředkem získávání přístupu k projevům kultury. Mnohé z toho, co bylo výše řečeno, platí i v širším měřítku. Nejrozličnější kultury (národní, oblastní, společenské), ke kterým jedinec získal přístup, neexistují v jeho kulturní kompetenci jednoduše paralelně, ale dochází k jejich srovnávání, kontrastování, vzájemnému aktivnímu působení, čímž se vytváří obohacená a integrovaná polykulturní kompetence. Polykulturní kompetence jako jedna komponenta zase vstupuje do vzájemného působení s jinými komponentami.

1.5 K jakým účelům má Společný evropský referenční rámec sloužit?

Rámce lze užívat k:

Plánování jazykových programů z hlediska:

- předpokládaných dřívějších znalostí studenta a z hlediska návaznosti na dřívější stadia učení, zejména pokud jde o propojení primárního, nižšího sekundárního, vyššího sekundárního a vysokoškolského či dalšího vzdělávání;
- jejich cílů;
- jejich obsahu.

Plánování jazykové certifikace z hlediska:

- sylabu obsahu zkoušek;
- hodnotících kritérií, která jsou spíše pozitivní, tj. reflektují zvládnutí učiva, než negativní, tj. uvádění nedostatků.

Plánování autoregulovaného učení včetně:

- postupného budování uvědomělého pohledu studenta na současný stav jeho znalostí;
- stanovení proveditelných a smysluplných cílů, které student zadává sám sobě;
- výběru materiálů;
- sebehodnocení.

Učební programy a certifikace mohou být:

- *globální* – napomáhají studentovi zlepšovat všechny složky ovládnutí jazyka a komunikační kompetence;
- *modulární* – prohlubují ovládnutí jazyka studentem v omezené oblasti užívání jazyka ke specifickým účelům;
- *disproporční (specializované) vzhledem k obsahu programu* – zdůrazňují specificky zaměřené učení a vedou k jazykovému profilu, v jehož rámci je v některých oblastech znalostí a dovedností dosaženo vyšší úrovně než v jiných;
- *dílčí* – odpovídají pouze za rozvoj určitých činností a dovedností (např. receptivní dovednosti) a ponechávají ostatní stranou.

Společný evropský referenční rámec je postaven tak, aby vyhovoval všem těmto různým pojetím.

Zvažujeme-li roli společného rámce v pokročilejších stádiích učení se jazyku, je nutné brát v úvahu změny v povaze potřeb studentů a kontextu, ve kterém žijí, studují a pracují. Je zapotřebí všeobecné kvalifikace na vyšších úrovních než je tzv. „prahová úroveň“, které mohou být ustanoveny s odkazem na Společný evropský referenční rámec. Musí být samozřejmě jasně definovány, patřičně uzpůsobeny různým národním situacím a musí zahrnout nové oblasti, zejména v kulturní sféře a ve specializovanějších oblastech užívání jazyka. Kromě toho může hrát důležitou úlohu některý typ modulární výuky, který vychází vstříc specifickým potřebám, vlastnostem a možnostem studentů.

1.6 Jaká kritéria musí Společný evropský referenční rámec splňovat?

Aby mohl plnit své různé funkce, musí být Společný evropský referenční rámec úplný (comprehensive), srozumitelný (transparent) a logicky uspořádaný (coherent).

„Úplností“ se myslí, že by se Společný evropský referenční rámec měl pokusit konkretizovat co možná nejširší rozsah jazykových znalostí, dovedností a užívání jazyka, aniž by se dopředu snažil o nesplnitelný úkol, tj. předpovědět všechny možné způsoby užívání jazyka ve všech situacích, a že by všichni jeho uživatelé měli být schopni popsat podle něj své cíle atd. Společný evropský referenční rámec by měl rozlišit různé dimenze, v jejichž rámci je popsáno ovládání jazyka, a poskytnout řadu referenčních bodů (úrovní, kroků), s jejichž pomocí lze pokrok v učení poměřovat. Je třeba mít na paměti, že rozvoj komunikativního ovládání jazyka zahrnuje kromě čistě jazykových i další dimenze (sociokulturní uvědomění, „podnětné zkušenosti“, citové vztahy, získávání učebních dovedností atd.).

„Srozumitelností“ se míní, že informace musí být jasně a explicitně formulovány, musí být pro uživatele dostupné a snadno pochopitelné.

„Logické uspořádání“ znamená, že se v popisu nevyskytují vnitřní protiklady. Z hlediska vzdělávacích systémů logické uspořádání vyžaduje, aby mezi jejich složkami byly harmonické vztahy. Jde o tyto složky:

- identifikace potřeb;
- určení cílů;
- definice obsahu;
- výběr nebo tvorba materiálů;
- zavádění programů učení a vyučování;
- výukové a učební metody;
- evaluace, testování a hodnocení.

Vytvoření úplného, srozumitelného a logicky uspořádaného referenčního rámce pro učení se jazyku a pro vyučování jazyků ještě neznamená, že bude prosazován jediný uniformní systém. Naopak, rámec by měl být otevřený a pružný, aby jej bylo možno v praxi použít v konkrétních situacích a upravovat podle potřeb, které vyvstanou. Společný evropský referenční rámec by měl být:

Společný evropský referenční rámec pro jazyky

- *víceúčelový*: použitelný pro celou řadu nejrůznějších účelů v rámci plánování a materiálního zajištění učení se jazykům;
- *pružný*: adaptovatelný pro používání v rozdílných situacích;
- *otevřený*: s možností následného rozšíření a zlepšení;
- *dynamický*: neustále se dynamicky vyvíjející podle zkušeností nabytých při jeho užívání;
- *snadno použitelný*: prezentovaný v tak přístupné podobě, že je snadno použitelný pro ty, jimž je určen;
- *nedogmatický*: nespojený neodvolatelně a výlučně s jednou z celé řady existujících lingvistických nebo pedagogických teorií či obvyklých postupů.